

Õiguskantsler

Teie 27.08.2021 nr

Meie 07.09.2021 nr 6-1/211608/2105870

Kriminaalmenetluse seadustiku § 215 lõike 1 vastavus põhiseadusele

Austatud avaldaja

Kirjutasite, et kriminaalmenetluse seadustik ei näe ette kulude hüvitamist menetlusvälisele isikule, kui need kulud tekivad kriminaalasja lahendamiseks vajalike dokumentide esitamisega ning dokumente nõuab uurimisasutus. Seevastu tsiviilkohtumenetluses on kohtule dokumendi esitanud menetlusvälisel isikul õigus nõuda tekkinud vajalike kulude hüvitamist. Palusite kontrollida, kas selline kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud kord on kooskõlas võrdse kohtlemise põhimõtte ning sunniviisilise töö keeluga.

[Kriminaalmenetluse seadustiku](#) (KrMS) kohaselt on uurimisasutusel õigus nõuda kriminaalasja lahendamiseks vajaliku dokumendi esitamist (KrMS § 32 lg 2). Seda nõuet peavad täitma kõik ning nõude täitmiseks tehtavaid kulutusi ei hüvitata (KrMS § 215 lg 1). Leian, et kumbki neist sätetest ei ole vastuolus võrdse kohtlemise põhimõtte ega sunniviisilise töö keeluga.

Erinev kohtlemine väljendub selles, et tsiviilkohtumenetluses saab menetlusväline isik pärast kohtu nõudel dokumentide esitamist nõuda kohtult dokumentide esitamiseks tehtud vajalike kulude hüvitamist ([tsiviilkohtumenetluse seadustiku](#) § 161 lg 1), kuid kriminaalmenetluses samasugust hüvitist ette nähtud ei ole.

Võrdse kohtlemise põhimõtte ([põhiseaduse](#) (PS) § 12) näeb ette, et inimesi tuleb kohelda võrdselt, kui asjaolud on samad. Võrdsuspõhiõiguse rikkumisega võib olla tegemist siis, kui seadus kohtleb inimest halvemini kui temaga võimalikult sarnases olukorras olevat inimeste gruppi, ning kui selline kohtlemine on meelevaldne (RKÜKo, nr [3-4-1-12-10](#), p 34; RKÜKo, nr [5-20-3](#), p 93). Praegusel juhul see nii ei ole.

Kriminaal- ja tsiviilkohtumenetlus on olemuselt ja eesmärgilt erinevad kohtumenetlused. Sestap reguleerib kuritegude kohtueelse menetluse ja kohtumenetluse korda kriminaalmenetluse seadustik, kohtuliku õigusemõistmise teostamist tsiviilasjades aga tsiviilkohtumenetluse seadustik. Mõlema kohtumenetluste erinevus väljendub selles, et mitmed menetlusnormid on erinevad ning menetlustes osalevaid inimesi ei kohelda ühtmoodi. Niisiis on nendes menetlustes dokumentide esitamise nõuet täitvad menetlusvälised isikud erinevad isikute grupid ega ole dokumentide esitamisega kaasnevate kulude hüvitamise seisukohalt võrreldavad.

Ka juhul, kui tegemist oleks võrreldavate isikute gruppidega, poleks nende erinev kohtlemine (tsiviilkohtumenetluses dokumentide esitamisega kaasnevate vajalike kulude hüvitamine erinevalt kriminaalmenetlusest) meelevaldne. Võrdsuspõhiõigus ei ole absoluutne õigus. Seda

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

võib piirata, kui erinevaks kohtlemiseks on põhiseaduspärane õigustus ning see ei too ühele grupile kaasa ülemäära raskeid tagajärgi. Erinevat kohtlemist saab pidada meelevaldseks vaid siis, kui selleks ei ole mõistlikku põhjust (RPJKo, nr [3-4-1-12-07](#), p 19). Menetleja nõudel dokumente esitavale menetlusvälisele isikule kaasnevate kulude hüvitamata jätmise kriminaalmenetluses on aga mõistlikult põhjendatav.

Erinevalt kriminaalmenetlusest teenib tsiviilkohtumenetlus subjektiivse õiguskaitse eesmärgi. Tsiviilkohtumenetluses lahendatakse eraõiguslikest suhetest tekkinud probleeme. Selles menetluses on kesksel kohal isikute subjektiivsed õigused ja erahuvid. Sestap on kohtu nõudel dokumente esitav menetlusväline isik kohtu abistaja eravaidluse lahendamisel ning talle hüvitatakse dokumentide esitamisega kaasnevaid lisakulud.

Kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse aga riigi nimel ning avalikust menetlushuvist lähtudes. Kriminaalmenetluse eesmärk ei ole lahendada eravaidlusi, vaid välja selgitada, kas keegi on toime pannud kuriteo ehk oma käitumisega kahjustanud olulisi õigushüvesid. Kriminaalasja lahendamisel lähtutakse üldisest huvist, et inimene edaspidi enam kuritegusid (ründeid õiguskorra vastu) toime ei paneks ning et oleks tagatud õiguskorra tugevus ja ühiskonna õiguskorraldus. Teisisõnu on kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamine oluline üldine huvi ning isikul tuleb paratamatult taluda tema suhtes tehtavaid kriminaalmenetluse toiminguid ning intensiivsemaid põhiõiguste piiranguid (RKÜKo, nr [3-3-1-35-10](#), p 67). Sellest tuleb ka igapäevase kohustus aidata kaasa kuritegude avastamisele, menetlemisele ja lahendamisele (sh esitada menetleja nõudel kriminaalasja lahendamiseks vajalikke dokumente). Sellise kohustuse täitmise tekkida võivaid lisakulusid ei pea riik hüvitama.

Sunniviisilise töö keeld tuleneb põhiseaduse § 29 lõikest 2, mis sätestab, et kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle ega teenistusse, välja arvatud kaitseväeteenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguse leviku tõkestamisel, loodusõnnetuse ja katastroofi korral ning töö, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud. Sätte sisustamisel tuleb aga lähtuda [Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist](#) (EIÕK). Konventsiooni kohaselt ei kuulu sunniviisilise töötamise alla töö või teenistus, mis on osa tavalisest kodanikukohustusest (EIÕK art 4 lg 3 punkt d). Niisiis, kuna uurimisasutuse nõudel kriminaalmenetluses dokumentide esitamise kohustus on osa kodanikukohustusest aidata kaasa kuritegude avastamisele, menetlemisele ja lahendamisele, ei lähe see vastuollu ka PS § 29 lõikes 2 sätestatud sunniviisilise töö keeluga.

Uurimisasutuse nõudel kriminaalasja lahendamiseks vajalike dokumentide esitamisega kaasnevate kulutuste hüvitamata jätmise on Riigikogu õiguspoliitiline otsustus. Asjaolu, et seda reguleerivad normid võiksid olla teistsugused, ei muuda kehtivat korda õigusvastaseks. Kui soovite teha ettepanekuid kriminaalmenetluse seadustikku muuta, võite need saata Riigikogule või Justiitsministeeriumile [märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise ning kollektiivse pöördumise esitamise seaduses](#) sätestatud korras.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Arno Tuisk 693 84 19; arno.tuisk@oiguskantsler.ee